

Марко Јефтић

Докторанд

Светлост као богословски мотив у Његошевој поезији

„И светлост светли у тами,
и тама је не обузе“

Јн. 1

Сажетак: Теолози су се ретко, готово спорадично бавили Његошевом поезијом. Пре свега треба схватити да је Његош песник, те да је начин његовог изражавања поетски. Због тога у поезији владике Рада не треба тражити некакве колосалне богословске системе; песницима морамо допустити слободу у изражавању, која није допуштена академским теолозима. У овом раду ћемо се бавити мотивом светлости, који је изузетно значајан за разумевање Његоша као богослова. Поред тога светлост као богословски мотив ће нам омогућити да Његошеву поезију разумемо на нови начин, начин који је често био пренебрегаван, тј. да владика Рада разумемо као истинског хришћанског поету.

Кључне речи: Луча микроkozма, светлост, стварање, поезија.

Петар II Петровић Његош (1813–1851) вероватно је највећи српски писац, познат и као владика црногорски „владар међу варварима и варвар међу владарима“, као је себе у снисхођењу називао. Био је и остао „знак против кога ће се говорити“ (Лк 2 34). Тумачен је на разне начине, често коришћен у дневнополитичке сврхе. У смутним временима комунистичке владавине било је покушаја да се Његош марксистички тумачи и да се оспори хришћански темељ његовог стваралаштва, који несумњиво постоји. Нажалост, теолози су се ретко, готово спорадично бавили Његошевом поезијом. Пре свега треба схватити да је Његош песник, те да је начин његовог изражавања поетски. Због тога у поезији владике Рада не треба тражити некакве колосалне богословске системе; песницима морамо допустити слободу у изражавању, која углавном није допуштена академским теолозима. Морамо им допустити из тог разлога што се они крећу у сферама које су нам често недокучиве. Сферама које се не могу описати строго дефинисаним и прецизним терминима академског богословља. У својој поезији Његош се јавља као аутентичан стваралац. Не ни као научник, теолог, ни као учени филозоф, већ као песник слободан од икакве условљености и предрасуде. Самим тим, његовом стваралаштву треба приступити без предрасуда, отворено и без претензија да се до краја логички објасни и рашчлани оно што функционише као компактна песничка визија.

Пре свега, потребно је схватити да су богословски мотиви у Његошевој поезији компликовани. Они не постају лакши временом. Међутим, овде није по среди то што су богословски мотиви његове поезије написани непознатим језиком, или што садрже неразумљиве речи, које се не дају дешифровати. Напротив, сложеност овог сегмента песништва владике Рада је у њиховој задивљујућој једноставности: тајне Бога се откривају обичним људима у свакодневном животу. Његош никада није

сметнуо са ума да нам се и сам Оваплоћени Господ јавља у обличју простог човека. Истраживачи су сагласни да је Његош стварао инспирисан, *In Spirio*, у Духу. Шта је то „надахнуће Духом“, ми никада не можемо тачно одредити — то је тајна општења Бога са човеком. Ми не можемо до краја схватити како су заправо „свети људи Божији“ чули Реч Господа и како су је могли изразити сопственим речима. Реч Божија је у речима људским: овде почива тајна и чудо Светог Писма, али и свих богонадахнутих дела. Ма како схватили надахнуће, не можемо да не обратимо пажњу на следеће: умногоме поезија Ловћенског Тајновидца заиста садржи и саопштава Реч Божију људским речима. Бог је говорио са човеком, а човек је дужан да Га слуша и разуме. „Антропоморфизам“ је неодвојиви знак истинског Богојављења. И он није снисхођење људској слабости, већ је његов смисао пре свега у томе да људски језик саопштавајући Божанско Откривење не губи своја природна својства. Да би се тачно саопштила Реч Божија, није потребно одбацити наш језик као „одвише људски“. Људско се не одбацује, већ се преображава Божанским надахнућем. Натприродно не поништава природно, натприродно не означава противприродно. Људски језик не изопачава и не умањује славу Откривења, не ослабљује моћ Речи Божије. Све ово су одлике Његошевог стваралаштва и из његових дела се може видети да је он тога био итекако свестан.

Његош је веровао у Бога чија је есенција светлост, плам, а акција поезија. Та поезија, та акција Божија најочитија је у природи. Све што постоји, тако како постоји — у савршеном реду и хармонији, јесте поезија Поете над поетама. Па због тога:

Ред свешћени на свему царује.

(Луча Микроkozма)

На другом месту у *Лучи* Његош подробније објашњава шта је све поезија Божија:

*Све дивоше неба и небесах,
Све шћо цвијећом лучам свешћенијем,
Мирови ли ал' умови били,
Све ѿреласћи смрћне и бесмрћне
Шћо је скуја ово свеколико
До ошћијега оца ѿезија?*

Бог ствара као песник који саставља песму. Он пева, дакле ствара и ствара, дакле пева. Делаше Божије је поезија, а дело песма. Но, та песма није довршена. На њој Творац ради вечно. То што на њој ради вечно, не значи да је та песма несавршена. Она је савршена, јер је од Савршенога. Дух природе је неизмењив; она има разне облике, али је једно у њој увек постојано, а то је савршенство њено у сваком моменту.

По Његошу, живот који постоји у природи први је дар Божији. Свети Григорије Богослов у својој другој беседи о богословљу каже: „Чиме су доведени у постојање и поредак небеско и земаљско, оно што лети у ваздуху и оно што је под водом...? Ко је све ово оживео и покренуо, и ко и даље руководи тиме у непрекидном и неометаном животном току? Није ли то Уметник свега, није ли то Тај који је у све поставио одређену законитост и уредбу на основу које се све креће и руководи? Ко је тај уметник? Није ли то онај који је све ово створио и довео у живот? Такву силу не можемо приписати слепом случају... Ко је тај други, ако није Бог?“ На сва ова питања, која себи поставља свети Григорије Богослов, Његош би, сасвим уверен, одговорио да Бог јесте тај који је све оживео и покренуо и који и даље руководи свиме.

За њега по тим питањима нема двоумљења. Бог је Творац, али и Одржитељ. Уметник који ствара и Отац који брине о добробити створенога. Но, природа је свесна колику заслугу дугује своме Творцу, па Његош у природи види слављење величанства Божијег:

*Куд тога се ја обраћим
величаство свуд ти видим:
погледам ли киџа, слона,
погледам ли мравца, муху,
погледам ли равна поља,
разним цвјећем накићена,
погледам ли торде торе
у зелености обучене,
или цвјећак једва видни,
свуд те видим свемојућа;
најмањи те цвјећак слави
ка' највишеј свјетлости сунца
(Црногорац Богу)*

Оно што природу чини лепом, поред живота, јесте и светлост. То је друго чудо природе које иде уз живот. За Његоша је лепота нераздвојна, како од светлости, тако и од живота. Светлост је веома чест мотив у Његошевој поезији. У делу „Луча микрокозма“, Његошу је путовођа:

Зрака сјајна отња бесмртноћа,

која је из „вјечног огњишта“ излетела.
Вођен том зраком дошао је Његош:

*Међу сунца и лампиче свјетлове,
Што бољашћивом луча бесмртнијех
Пошајају иростиор и мирове.*

Када се читају ови и слични стихови, читаоцу се чини да се налази усред пожара библијских размера. Мотиви су веома снажни, описи реалистични, тако да при читању поменутих стихова, није тешко замислити Његоша чији вид бива „свјетлошћу поражен“, а он пада затварајући очи рукама.

Тема поменутог спева владике Рада је такође повезана са светлошћу. Владика јасно зна да никад ништа није постало само од себе, па самим тим ни човек. Он зна да човек, Земља и васељена имају свога Творца, али се пита како је Земља постала јудол иује и жалости. Пита се како се вечна искра у човеку одаљила од свог вечног дома. Описујући душу на почетку спева, каже:

*Душа људска јесте бесамртна,
Ми смо искра у смртну ирашину,
Ми смо луча шамом одузета.*

Па поставља питање самој лучи откуд та искра бесмртности у човеку:

*Пој ми, дакле бесамртна ивари,
Страшно твоје с неба иаденије
И времено твоје зайочење
У јудол иује и жалости:
Каква те је сила нечесива
Да саирјешиси Боју иревластила,
Да вјечноћа поширеш законе?*

Његош тежи светлости — Божијој светлости. Светлости која је нестворена и која долази од Онога који спасава. Тежио је Богу читавог свог живота, желећи да обитава у незалазној светлости лица Божијег. Оваквим обраћањем Богу, он започиње свој тестамент: „Благодарим ти, Господе, што си ме ти удостојио дићи на једну из висина твога свјета и благоволео напојити ме лучама твоје свјетлости, твог чудесног сунца; благодарим ти Господе, јер ти си ме над милионима узнео и духом и тијелом. Колико ме је из дјетињства мога твоје непостижно величанство погружавало у химне, у химне божанске радости, удивљења и твоје више љепоте, толико сам ја с ужасом гледао на биједну судбу човјечју и оплакивао“. Уздизао је свој ум и срце ка Богу, желећи да обитава у његовој близини. Цетињски боговидац је као тројица апостола на Тавору знао да му је у близини Божијој „добро бити“. Због тога у својој поезији толико инсистира на светлости, њеној снази и победи над тамом — на светлости која испуњава душу човечију и којој душа тежи. У свему овоме можемо направити паралелу са једном познатом личношћу васељенске Цркве, која је такође тежила Таворској светлости — Светим Григоријем Паламом. Сасвим је сигурно да је пресудан исихастички утицај на Његошево дело има Никон Јерусалимац и његова заједница са Скадарског језера. Нажалост, наши истраживачи су код владике Рада налазили египатске, римске, грчке, манихејске, дуалистичке и разне друге утицаје, али се нико није озбиљније позабавио паламистичким.

Његош је био и те како свестан људске мизерије и Божије величине. Та два контраста непрестано су била присутна у његовом духу. Ово високо сазнање није га водило срећи, али га је уздизало Богу, уздизало га над његовом сопственом мизеријом. Он је видео светлост Бога, која је другима била недоступна; он је осећао себе близу ове светлости и благодарност је испуњавала песникову душу заједно са похвалом и дивљењем.

Погрешно је мислити да је Његош презирао човека. Када се, условно речено, негативно изражава о човеку, он то чини са позиције небеских висина, док се напаја Божанском светлошћу. Његош види да је човек распет између срца и ума који га „вуку“ на горе и страсти и слабости које га „вуку“ на доле. Распет је човек између сила које га воде у бездан пропасти с једне стране и оних сила које га афирмишу с друге стране. Зато Владика саветује:

*С ѿочке сваке ѿоїледај човјека,
Како хоћеш суди о човјеку —
Тајна чојку човјек је највиша.*

Видевши сјајне фигуре небеских становника, Његошу се људско тело учинило бескрајно мизерно. Тело је „мрачна владалица“ под којом робује божанска истра људског ума, оно је „непрозрачна смртности завјеса“ која човечијем погледу скрива небо.

Материја код Његоша није сапостојећа Богу. Природа носи почетак Божији на своме лицу. Она није Бог нити је по себи, јер, како стоји у *Лучи*:

*Бити' ѿо себи нишѿа не може,
Јер је ѿрошѿив закона ѿприоде,
Која ѿочешак мој на лице носи.*

Законодавац је у закону природе јасно назначио да ништа што је постало, није, нити ће без Њега постати. Ваља напоменути и оно што је Његош написао у свом завештању: „Твоја ријеч је створила све ни из чега и Твојем закону је све покорно“.

Када смо код речи Божије, свети Николај Жички каже: „Никад ниједан свештеник хришћански није рекао мање о Христу, од овог цетињског првосвештеника. Но ипак, у тој краткој христологији могу се сагледати све основе црквене христологије“. Како то fino запажа отац Кирило Бојовић у својој докторској дисертацији — Митрополит Петр II Петровић Негош как християнски философ, Његош се обраћа Христу готово уздишући: „О, преблаги, тихи учитељу!“ Само те три речи, тако изречене биле би довољне да нам посведоче љубав коју је Његош поседовао према Христу. На крају свог путештвија у Лучи, вапај песника је коначно услишен. Бог се оваплотио! Бог је постао човек да би човек постао Бог:

*Гле дивнога сада видјенија:
Сунце њравде и земљу отија,
Храм се мрачни засја зајточниках,
Родовима олакшаше ланци!
Син достојни оца њревечнога,
Обука се у челољечесиво.*

Дошао је Господ да ослободи људе своје и да остане са њима у Цркви. Земља више није јудол плачевни, јудол туге и жалости, а ни човек више није роб своје природе и тела. Човек се сада може радовати, сада када је и последњи непријатељ поражен — смрт. Његош се радује и славослови:

*О њредлаи, тихи Учииељу!
Слашка ли је свейа бистира вода
Са истиочника Твога бесмртинога!
Од Твога су свијејлои њоледа
Уилашене мраке ишчезнуле;
Од њвога су хода свештенога
Бојохулни срушени олтиари;
Воскресењем смрти си њоразео,
“Земља слави свога Сисийеља!”*

Иво Андрић у студији „Његош као трагични јунак косовске мисли“ fino примећује да је свети Николај Жички у својој књизи „Религија Његошева“ потврдио сложеност Његошевог мисаоног света, и да је он сасвим у праву кад говори да је Његошев поглед на свет и живот био у првом реду „христолик“. Заиста јесте тако. Као што смо рекли на почетку текста, не можемо код Његоша тражити колосалне богословске системе, али је он у категоријама и на начин који му је био близак хвалио и славио Господа и његову творевину, читавог свог живота. Хвалио је све створено не заборављајући наличје, или тачније речено, сенку која је прекрила човека у којем је природа возглављена након Адамовог пада.

Abstract: Theologians are rarely, occasionally researched Njegoš' poetry. First of all we should understand that the Njegoš was a poet, and the manner of his expression was poetic. Therefore, in the poetry of bishop Rade we should not looking for some colossal theological systems; poets must have freedom of expression, which is not allowed to academic theologians. In this work we deal with the motif of light, which is extremely important for understanding Njegoš as a theologian. In addition, light as a theological motif will help us to understand Njegoš' poetry in a new way, a way that was often neglected, i.e. to understand bishop Rade as a true Christian poet.

Key words: The Ray of the Microcosm, light, creating, poetry.